

Entrevista a Will Kymlicka

“Els estats no poden ser neutrals en qüestions etnoculturals”

Marc Dueñas i Àngel Castiñeira

En pocs anys, Will Kymlicka ha esdevingut una de les figures ascendents de la filosofia política anglosaxona. Preocupat per trobar un encaix als drets de les minories (principalment minories nacionals i grups d'immigrants) en el marc de les democràcies liberals, Kymlicka ensenya actualment al Departament de Filosofia de la Queen's University de la ciutat de Kingston (Ontario, Canadà) i al Departament d'Estudis sobre el Nacionalisme de la Central European University de Budapest (Hongria). Entre les seves últimes publicacions figuren *Finding our way: rethinking ethnocultural relations in Canada* (1998) i, com a editor, *Ethnicity and group rights* (1997).

Al final de la primavera de 1999, Kymlicka va fer una breu estada a Barcelona, convidat pels Estudis d'Humanitats i Filologia de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), la Fundació Jaume Bofill i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. El 31 de maig, Kymlicka va ser el protagonista d'una sessió de treball amb una vintena d'especialistes de Catalunya¹ i l'endemà va presentar l'edició catalana del seu llibre *Multicultural citizenship (Ciutadania multicultural)*, coeditat per Proa i la UOC) al Centre d'Art Santa Mònica. El mes de juliol següent, *Idees* va fer-li aquesta entrevista.

Podria descriure el seu desenvolupament intel·lectual?

Vaig criar-me en una família laica i socialdemòcrata, el que els italians anomenarien *progressista*. Des d'aquest punt de vista, no és just que unes persones neixin amb privilegis mentre d'altres neixen amb desavantatges. A més, hi ha una forta tendència a fer que aquestes desigualtats augmentin i esdevinguin més complicades amb el temps: els rics esdevenen més rics, però també obtenen més honors i prestigi, més influència política i cultural, una salut i un lleure millors, etcètera. Els processos socials treballen constantment per atrinxer i exacerbar les desigualtats. Per tant, preservar la justícia en qualsevol tipus de societat requereix un esforç ardu per part de l'Estat, per identificar les fonts de les desigualtats i posar-hi remei, i intentar així assolir un cert nivell equitatiu d'oportunitats de vida per a totes les persones. Aquesta és la primera i principal obligació de l'Estat.

Aquestes són les opinions amb què vaig criar-me, i encara hi crec. Actualment espero tenir una comprensió lleugerament més sofisticada d'aquestes opinions, però no puc dir que la meua actitud bàsica davant la vida hagi canviat substancialment des que era adolescent.

Tanmateix, hi ha dues àrees en què m’he allunyat de l’actitud amb què vaig criar-me. La primera és terminològica. A la meua família, la paraula «liberal» era un insult: els liberals eren aquells que simulaven preocupar-se per la justícia, però que estaven poc disposats a emprendre reformes serioses per tal d’assolir-la. Encara penso que aquesta és una valoració encertada de molts polítics que volen passar per «liberals», almenys al Canadà. Això no obstant, en estudiar filosofia política a la universitat, vaig adonar-me que es tractava d’una valoració injusta del liberalisme com a tradició intel·lectual. En el decurs dels segles, el liberalisme ha estat una doctrina combativa, disposada a lluitar contra els injustos privilegis d’església, classe, raça, sexe, etcètera. D’altra banda, vaig descobrir que els plantejaments filosòficament més rigorosos i per-

---

**És molt important
comprendre millor el
paper de l’etnicitat i la
cultura en un marc liberal
igualitari més ampli**

suasius de les meves opinions sobre la justícia eren desenvolupats per teòrics que s’autodefinien com a «liberals», com ara John Rawls i Ronald Dworkin. Així, ara em sento còmode quan em descriu a mi mateix com a «liberal igualitari» (i també com a socialdemòcrata).

El segon canvi és més substantiu. Al Canadà els socialdemòcrates creien –com la resta dels progressistes d’una banda a l’altra d’Occident– que les qüestions d’etnicitat eren menys importants que les de classe. Les desigualtats econòmiques eren desigualtats «reals»; d’una manera o altra, les desigualtats culturals eren menys reals, i no havíem de deixar que les qüestions culturals ens distraguessin dels conflictes reals de classe. D’una manera gradual, he acabat per pensar que aquesta posició és incorrecta, tant en la teoria com en la pràctica, i que és d’una importància peremptòria desenvolupar una millor comprensió del rol de l’etnicitat i la cultura en un marc liberal igualitari més ampli.

Com sorgeix el seu interès pels temes multiculturals?

El meu interès va despertar-se d’una manera molt indirecta, mentre estudiava a Oxford cap a la meitat dels anys vuitanta. El que m’interessava inicialment eren les qüestions de justícia distributiva, especialment desigualtats econòmiques. I aquest pla va veure’s reforçat en arribar a Oxford i assistir a les classes de Ronald Dworkin, que explicava el seu recent desenvolupament d’una teoria liberal d’«igualtat de recursos». La seva teoria em va commoure, i em va semblar (i encara m’ho sembla) que era l’exposició paradigmàtica d’una concepció de la justícia d’un liberalisme d’esquerres. Era la primera vegada que trobava una teoria que captava realment les meves pròpies opinions sobre la importància de la llibertat individual i la responsabilitat, alhora que combatia totes les formes de desavantatge involuntari.

Però a molts dels meus companys d’estudis –i això em va sorprendre– els desagradava la seva teoria, perquè la consideraven massa «individualista». D’entrada, no vaig entendre aquesta objecció: quina altra cosa podia ser la justícia que assegurar a tots els individus una part raonable de drets i recursos? Però aleshores vaig assistir a un debat entre Charles Taylor i Ronald Dworkin, en el qual Taylor va argumentar que la teoria liberal de la justícia de Dworkin no podia justificar l’«estatus especial» del Quebec, o els tractats de drets i les reclamacions de terres dels pobles indígenes del Canadà. Taylor conclouia que la teoria de Dworkin no era apropiada per

al Canadà. Davant la meua sorpresa, Dworkin es mostrà d'acord que la seva teoria no podia justificar el sistema canadenc de drets de les minories, tot i que, per descomptat, va prendre aquesta crítica com una raó per refusar els drets de les minories i no pas com una raó per refusar la seva teoria. Així, tots dos van estar d'acord que l'única manera de defensar els drets de les minories consistia a refusar el liberalisme i adoptar una concepció més «comunitarista» de la justícia, que posi menys èmfasi en la llibertat individual i més èmfasi en la tradició comunitària.

Aquest debat va deixar-me desconcertat i vaig començar a estudiar-lo amb més atenció. Va resultar que pràcticament tots els acadèmics i comentaristes d'aleshores estaven d'acord que hi havia un conflicte inherent entre el liberalisme i els drets de les minories. Com ja he dit abans, jo no sentia un especial interès per les qüestions d'etnicitat i cultura i, per tant, no m'interessava el problema dels drets de les minories com a tal. Però, tot i així, jo no veia per què el sistema canadenc de drets de les minories no era consistent amb la creença liberal en la llibertat individual. A més a més, per a mi era clar que el nostre sistema de drets de les minories havia contribuït a posar remei a formes anteriors de desavantatge que afectaven les minories al Canadà.

Així doncs, vaig decidir fer d'aquest tema [la discussió de la compatibilitat del liberalisme amb els drets de les minories] el nucli central de la meua tesi de llicenciatura. La meua intenció inicial era estudiar aquesta qüestió durant un parell d'anys i després tornar al tema «real» de la desigualtat econòmica. Però sóc aquí catorze anys més tard, treballant encara en aquestes qüestions! De fet, un dels motius del meu perllongat interès per aquestes qüestions [els drets de les minories en un marc polític liberal] és que intel·lectualment són molt més interessants del que esperava inicialment, però també molt més importants políticament. Com més estudio el tema més convençut estic que el futur de la democràcia liberal, tant a Occident com a la resta del món, depèn del fet de comprendre millor aquestes qüestions.

El futur de la democràcia liberal, tant a Occident com a la resta del món, depèn de comprendre millor la qüestió dels drets de les minories

Podria esbossar el mapa filosòfic del Canadà?

En filosofia, com en tots els altres aspectes de la vida, al Canadà vivim en «dues solituds». Hi ha una comunitat filosòfica de parla francesa i una altra de parla anglesa que rarament es troben. La majoria dels filòsofs francòfons s'han format a França (i/o Alemanya) i treballen en el marc de la tradició filosòfica continental, de base històrica; en canvi, la majoria dels filòsofs anglòfons s'han format als Estats Units o a la Gran Bretanya, i treballen en la tradició angloamericana de filosofia analítica. Tots dos grups publiquen en revistes diferents, assisteixen a conferències diferents i, en general, no tenen gran cosa a veure l'un amb l'altre.

Jo vaig formar-me en la comunitat filosòfica canadenc de parla anglesa, que és una petita branca que surt d'una branca més gran, la de la comunitat filosòfica angloamericana. Per tant, [al Canadà] tenim els mateixos debats que a la Gran Bretanya, els Estats Units o Austràlia: als anys setanta el debat era liberalisme contra socialisme; als anys vuitanta, liberalisme contra comunitarisme; i als anys noranta el debat és liberalisme contra postmodernisme. Els filòsofs canadencs potser han tendit –més que els nord-americans– a ser crítics del liberalisme: és a dir,

estaven més predisposats a situar-se, en aquests debats, amb els socialistes, els comunitaristes i els postmoderns. Però es tracta d'una diferència menor: els debats són els mateixos, i en tots els debats el liberalisme és el punt de partença contra el qual s'autodefineixen les altres posicions.

Quins són els punts de contacte i les diferències entre el seu pensament i el de Charles Taylor?

Taylor és un dels pocs filòsofs del Canadà que ha fet de pont per sobre de la línia divisòria entre les comunitats anglòfona i francòfona. És un mestre tant en l'estil filosòfic analític anglo-americà com en l'estil continental de base històrica, i ha fet un gran servei en intentar explicar cada estil a l'altre. Per tot això sento un gran respecte per la seva obra.

La manera més simple d'explicar la meua relació amb la seva obra és que estem d'acord en bona part de les conclusions, però discrepem en les premisses. Taylor és comunitarista, hege-lià i catòlic, mentre que jo sóc liberal, kantianista i ateu. Quant als nostres punts de partença filosòfics, és difícil que puguin estar més allunyats, però habitualment acabem en una posició coincident: tots dos defensem una visió social i democràtica de la política i tots dos defensem un sòlid paquet de drets per a les minories. La diferència és que Taylor vol defensar aquestes conclusions en termes d'un «bé comú» que té el seu fonament últim en la fe religiosa, mentre que jo vull defensar-les en termes d'una explicació laica d'autonomia individual i justícia social.

Aquesta diferència en les premisses, tanmateix, sembla més gran del que és realment. Al cap i a la fi, Taylor és un *liberal*, hege-lià, catòlic i comunitarista, amb una concepció liberal del «bé comú». Per tant, participa del compromís amb l'autonomia individual i els drets individuals bàsics. Però ell pensa que aquests valors liberals no poden mantenir-se drets per si sols i que neces-

siten estar recolzats en una ontologia i una metafísica comunitarista i teològica, mentre que jo penso que el liberalisme pot sostenir-se sobre els seus dos peus.

Vostè ha escrit recentment sobre un consens emergent respecte del «culturalisme liberal».² Quins elements formen aquest consens?

Les teories emergents sobre el «culturalisme liberal» són desenvolupaments molt recents. Ha estat tot just en els últims deu anys que hem vist la realització d'alguns estudis filosòfics seriosos que desenvolupen aquestes teories. Al meu entendre, encara som a les primeres etapes del debat, i encara anem a les palpentes per identificar les preguntes rellevants, per no parlar de les respostes. D'aquesta manera, el culturalisme liberal és un moviment naixent i una mica rudimentari, i no pas una aproximació completa o sistemàtica. Allò que els culturalistes liberals comparteixen és, crec, dues proposicions principals: (a) que el reconeixement i el suport públics als grups etnoculturals minoritaris són en principi legítims, i sovint són requerits pels principis liberals de justícia, i (b) que per tal de ser plenament consistents amb el valor liberal d'autonomia individual, aquest reconeixement i suport públics no poden permetre que aquests grups

oprimeixin els seus propis membres. Els individus són membres dels grups etnoculturals, i tenen el dret d'expressar i desenvolupar la seva cultura si així ho desitgen; però no són propietat d'aquests grups i, per tant, no estan obligats a mantenir una tradició cultural si no ho desitgen. Una concepció específicament liberal del culturalisme ha d'aspirar a realçar la capacitat dels individus per accedir i expressar la seva cultura, però també de modificar-la i adaptar-la de la manera que els sembli més adequada. Per tant, el culturalisme liberal no està interessat a preservar la «puresa» o «autenticitat» de les cultures, i no permetrà als grups oprimir els seus propis membres en nom de la puresa o l'autenticitat.

Es tracta d'un consens tan sols acadèmic o també polític?

És tant acadèmic com polític. Naturalment, primer van sorgir els canvis polítics en les democràcies occidentals, i ara els filòsofs polítics del món acadèmic simplement s'esforcen per encaixar la pràctica política. En gran part, les teories acadèmiques del culturalisme liberal són una temptativa de treure alguna cosa en clar d'una sèrie de canvis –que van començar als anys seixanta– en la manera com les democràcies liberals tractaven la diversitat etnocultural. En el decurs dels últims trenta anys hi ha hagut un canvi clar en el món occidental pel que fa al tractament dels pobles indígenes, dels immigrants i de les minories nacionals: es tracta d'un canvi en la direcció d'un reconeixement més gran de la diversitat etnocultural i dels drets de les minories.

Taylor és comunitarista, hegelianista i catòlic, mentre que jo sóc liberal, kantianista i ateu

Quines transformacions polítiques (derivades del culturalisme liberal emergent) augura vostè per a les democràcies liberals en la propera dècada?

Com acabo d'observar, crec que les transformacions més importants ja s'han anat produint durant les últimes dècades. Així, no preveig canvis radicals sinó més aviat la consolidació i la intensificació de les tendències existents. Es consolidarà la tendència vers una autonomia regional més gran per a les minories nacionals, tendència que veiem a la Gran Bretanya, Bèlgica, el Canadà i Espanya; també es consolidarà la tendència vers l'adopció d'una concepció més tolerant i pluralista de la integració dels immigrants, tendència que veiem a Suècia, els Països Baixos, la Gran Bretanya, el Canadà, els Estats Units i Austràlia; i, finalment, també es consolidarà la tendència vers l'ampliació dels drets sobre la terra i dels drets d'autogovern per als pobles indígenes, tendència que veiem a Finlàndia, Noruega, Groenlàndia, Nova Zelanda, el Canadà, Mèxic i Colòmbia. No crec que cap d'aquestes tendències canviï de manera notable, almenys en un futur previsible. Poden alentir el pas aquí i allà, i alguns països (com França) continuaran resistint-s'hi. Però actualment aquestes resistències són excepcions evidents, cada vegada més isolades, i penso que fins i tot França adoptarà, tard o d'hora, una política més tolerant, tant vers els seus immigrants com vers les seves minories nacionals.

Una de les qüestions clau amb què les democràcies liberals hauran d'encarar-se en la propera dècada és si aquestes tendències han de ser codificades al nivell del dret internacional. Pràcticament tots els canvis que hem vist durant els últims trenta anys han estat purament in-

terns: cada país ha preparat la seva adaptació en els seus propis termes. Però predic que hi haurà una pressió creixent per intentar codificar una sèrie de drets de les minories al nivell del dret internacional. Hi haurà pressions per establir unes normes mínimes de drets de les minories que tots els països hauran de respectar, per complementar les normes sobre drets humans ja existents. Crec que serà molt difícil formular una tal carta internacional de drets de les minories, per les grans diferències que hi ha en les necessitats i aspiracions de diversos grups minoritaris, i per la gran oposició que encara afronten els drets de les minories en molts països d'Àfrica o Àsia, o fins i tot d'Europa de l'Est. Però crec que hi haurà una pressió enorme per «internacionalitzar» temes relatius als drets de les minories. Ja podem veure senyals d'això en les recents convencions del Consell d'Europa (per exemple, el *Conveni-marc per a la Protecció de les Minories Nacionals* [de l'1 de febrer de 1995]). Aquests són els inicis d'un marc internacional emergent de drets de les minories.

Si, com vostè diu, és legítim parlar de nacionalisme liberal, vol dir això que el mot *nacionalisme* es revaloritzarà?

És una pregunta complicada. D'una banda, pràcticament tothom reconeix que hi ha nacionalismes «bons» i «dolents». Molt poques persones intel·ligents diuen que tots els nacionalismes són inherentment dolents. El problema és que moltes persones tenen forts prejudicis instintius contra certes formes de nacionalisme, especialment el nacionalisme de les minories.

El culturalisme liberal no permetrà als grups culturals oprimir els seus propis membres en nom de la puresa o l'autenticitat

Arriben precipitadament a la conclusió que un determinat moviment o reivindicació nacionalista no és liberal abans d'estudiar-lo amb cura per avaluar-ne la legitimitat. En altres paraules, el problema no és que sigui necessari revalorar el *concepte* de nacionalisme. Crec que la majoria de les persones entén el concepte d'un nacionalisme liberal; el problema és que moltes persones no apliquen aquest concepte als nacionalismes del món real, per determinar fins a quin punt aquests moviments són liberals.

Quines diferències assenyalaria entre el «nacionalisme liberal» que vostè propugna i el «patriotisme constitucional» de Habermas?

Una diferència és en el nivell del detall. En la meva exposició del nacionalisme liberal he intentat abordar temes concrets de les polítiques lingüístiques, de les polítiques d'immigració i ciutadania, del federalisme i la divisió de poders, etcètera. El meu objectiu és identificar com aquest tipus de decisions –que afecten inevitablement la viabilitat dels diferents grups etnoculturals– poden ser adoptades de manera que resultin justes per als diversos grups de la societat. En canvi, en la seva exposició del patriotisme constitucional, Habermas s'ha mantingut a un nivell molt abstracte, que fa impossible –almenys per a mi– dir com aquesta teoria tractaria temes concrets de llengües, ciutadania, autogovern, etcètera. És possible que si Habermas hagués d'abordar aquests temes, podria resultar que la seva teoria seria força similar a la meua. Però, francament, no tinc ni idea de com tractaria qüestions de drets lingüístics, per exemple.

Sospito que [Habermas] ha evitat aquests temes concrets precisament perquè li haurien exigint enfrontar-se a la realitat que els estats no són, ni poden ser, neutrals en qüestions etnoculturals. Una vegada acceptem que els estats no són neutrals, hem de ser sincers i clars sobre els mitjans amb què l'Estat afavoreix –implícitament i explícitament– la cultura nacional de la majoria i, aleshores, pensar en mitjans que permetin corregir aquest biaix a través dels drets de les minories. Parlar del compromís comú amb els valors constitucionals no ens diu, per si mateix, com es poden resoldre aquests conflictes en els estats multinacionals.

En altres paraules, l'objectiu de Habermas és crear estats «des-nacionalitzats» o «postnacionals», mentre que el meu objectiu és crear estats «multinacionals». Ell argumenta que, com a base de la unió social, els estats haurien d'apel·lar a principis constitucionals comuns més que no pas a les identitats, llengües i cultures nacionals comunes, i confia que les minories nacionals sentirien menys necessitat d'autonomia i autogovern si els estats deixessin de promoure la identitat nacional de la majoria. Un tal estat desnacionalitzat no promouria activament ni la identitat nacional de la majoria ni la de la minoria. Això sona bé a un nivell abstracte, però el problema és que l'estat no pot evitar promoure la identitat, la llengua i la cultura de la majoria d'infininitat de maneres. Fins i tot en el cas que l'estat vulgui basar la unió social en principis constitucionals comuns, encara hauria de prendre decisions de política lingüística, política educativa, política d'immigració i de ciutadania, autonomia regional i divisió de poders, etcètera i, en absència de drets de les minories, aquestes decisions promourien inevitablement la cultura nacional de la majoria. Per tant, el meu objectiu no és desnacionalitzar l'estat –cosa que és simplement impossible–, sinó més aviat fer que l'estat sigui plurinacional, és a dir, assegurar que les minories nacionals reben el mateix suport per la seva llengua, cultura i identitat que el que reben, inevitablement, les majories.

En el decurs dels últims trenta anys, el món occidental ha començat a reconèixer la diversitat etnocultural i els drets de les minories

Com es poden acomodar diverses «cultures societàries» en un estat en igualtat de condicions? El Quebec i Catalunya representen minories nacionals. La condició de minoria no és un impediment per assolir un tracte equitatiu?

No crec que formar part d'una minoria numèrica dins d'un estat exclogui necessàriament una igualtat genuïna tot i que, certament, sigui difícil d'assolir. Però crec que els quebequesos han assolit una igualtat genuïna al Canadà. Tenen un nivell de vida comparable, una representació molt important en el govern i la burocràcia federals, i uns mitjans de comunicació pròxims i una alta cultura que no és en perill de desaparició. Es podria dir el mateix dels francesos de Suïssa, per exemple. Una raó per la qual aquest tipus d'igualtat ha estat possible al Canadà és, evidentment, que el sistema federal ha creat una subunitat forta –la província del Quebec– en la qual els francòfons són majoria. En altres paraules, un mitjà per assegurar que una minoria no es trobi en una posició de desavantatge és fer-ne una majoria en una subunitat política amb amplis poders d'autogovern. Tanmateix, aquest plantejament no és possible per a totes les minories nacionals, especialment per a aquelles que no tenen la concentració territorial que

requereix aquest tipus d'autonomia regional. Per a les minories nacionals disperses crec que és molt difícil assolir una igualtat completa amb el grup nacional majoritari tot i que, evidentment, un pla no territorial de drets de les minories pot ser molt útil a l'hora d'ajudar una minoria nacional a sobreviure.

Quan, des de Catalunya, hom reivindica que es reconegui que l'Estat espanyol és plurinacional, sovint se'ns replica que Catalunya també és plurinacional, atès que molts ciutadans que hi resideixen senten una lleialtat preferent per Espanya. Es pot parlar d'una Catalunya plurinacional gràcies a la presència d'un col·lectiu identificat amb Espanya? Com s'aborda aquesta qüestió al Canadà respecte del Quebec? Com ho veu vostè?

Al Quebec tenim el mateix debat, però aquí la resposta és més simple. Ningú no nega que el Quebec sigui una província plurinacional. Al cap i a la fi, els pobles indígenes del Quebec ja hi eren abans que els colons francesos, i la seva reivindicació d'autogovern nacional és encara més forta que la dels quebequesos. Hi ha uns quants quebequesos nacionalistes que intenten que els pobles indígenes no puguin ser considerats com a «nacions» dins del Quebec, però aquesta actitud és descaradament hipòcrita i, a més, racista, i els líders dels partits nacionalistes del Quebec han afirmat els drets nacionals dels pobles indígenes, i reconeixen que el Quebec és plurinacional.

Hi haurà una pressió creixent per intentar codificar una sèrie de drets de les minories al nivell del dret internacional

Quant a la situació de la comunitat anglòfona del Quebec, és més complicada. Es fa una distinció entre la comunitat anglòfona històrica, que ha viscut al Quebec durant dos segles i que, en efecte, és tractada com una «nació dins [de la nació]», i els angloparlants nousvinguts de la resta del Canadà o d'altres països, que no són tractats com una minoria nacional. Si avui un anglòfon es trasllada al Quebec, no pot esperar portar tots els seus drets lingüístics amb ell; els seus fills hauran d'anar a una escola en llengua francesa, per exemple. La gent que es trasllada al Quebec ho sap i ho té en compte a l'hora de decidir si s'hi trasllada o no.

En canvi, el Quebec ha decidit que la comunitat històrica d'angloparlants mantingui els seus drets lingüístics, així com una sèrie d'institucions públiques que funcionen en anglès (per exemple, escoles, hospitals, mitjans de comunicació públics, tribunals). Així, una persona que va ser educada al Quebec en anglès pot enviar els seus fills a una escola en llengua anglesa, mentre que si et traslades al Quebec des de Vancouver el teu fill anirà a una escola en llengua francesa. D'aquesta manera el govern del Quebec distingeix entre els nousvinguts anglòfons, dels quals s'espera que s'integrin en la cultura societària francòfona, i la comunitat anglesa arrelada històricament, que té el dret de mantenir-se com una cultura societària diferent. És una política complicada, però a mi em sembla moralment defensable. És lícit dir que els nousvinguts al Quebec no poden portar els seus drets lingüístics. D'altra banda, seria injust revocar els drets lingüístics que una comunitat històrica sempre ha tingut. Els membres d'una comunitat bas- teixen –generació rere generació– institucions, expectatives i projectes de vida sobre la base d'aquests drets.

Una tensió no resolta és que la comunitat anglòfona històrica té una baixa taxa de natalitat, de manera que no pot autoperpetuar-se en el temps si no és que almenys alguns dels nous nadius al Quebec s'integren en la cultura anglòfona. Així, la comunitat anglòfona ha argumentat que a alguns nous nadius se'ls ha de permetre assistir a les escoles en llengua anglesa, com a mitjà per assegurar que la comunitat anglòfona manté la seva dimensió actual i, així, poder preservar les seves institucions.

Per tant, el Quebec és plurinacional respecte dels pobles indígenes i de la comunitat anglòfona arrelada històricament, però no respecte dels immigrants anglòfons recents (o respecte d'altres immigrants). No sé el que això pot implicar per a Catalunya; no sempre és fàcil fer el tipus de distinció que és a la base de la política del Quebec. Però em sembla que aquests són alguns dels factors que s'han de tenir en compte: en quines condicions van arribar a Catalunya els castellanoparlants? Durant quant de temps han viscut a Catalunya? Quines eren les seves expectatives quan van decidir venir?

És pertinent parlar de drets col·lectius? En quins termes?

És certament *possible* parlar de drets col·lectius: hi ha moltes definicions plausibles i perfectament coherents dels drets col·lectius, tant en la bibliografia filosòfica com en la legal, i moltes propostes diferents per ordenar els drets per categories, ja sigui en la capsa «individual» o en la capsa «col·lectiva». La qüestió més important, però, és si resulta *útil* parlar de drets col·lectius. La meua opinió és que és un error preocupar-se per si els drets són individuals o col·lectius. Des d'un punt de vista liberal, hem de plantejar dues preguntes a qualsevol reivindicació de drets per part d'una minoria. La primera: contribueix a corregir una desigualtat o perjudici que afavoreix la majoria i deixa la minoria en desavantatge? (Aquesta seria la qüestió de la justícia entre grups.) I la segona: respecta la llibertat individual dels membres del grup? (Aquesta seria la qüestió de la justícia dins dels grups.) Si una reivindicació concreta aprova aquests dos exàmens considero que –des d'un punt de vista liberal– queda justificada, i aleshores no té cap importància si pot ser descrita com un dret «col·lectiu» o no. Els teòrics de la política i de les lleis han argumentat *ad nauseam* sobre el fet si els drets lingüístics o els drets d'autogovern, per exemple, són «drets individuals» o «drets col·lectius». Però, francament, no veig com aquest debat ens ajuda a avaluar els mèrits d'aquestes reivindicacions. Allò que realment importa és si les reivindicacions contribueixen a assegurar la igualtat entre els grups i la llibertat dins dels grups. La meua opinió és que invertim massa temps debatent la qüestió semàntica de si hem d'anomenar determinades coses com a drets col·lectius, mentre hauríem d'estar discutint la qüestió normativa de si aquests drets promouen la justícia dins dels grups i entre els grups. Aquesta qüestió ha estat àmpliament estudiada en la recent tesi doctoral de Neus Torbisca Casals, de la Facultat de Dret de la Universitat Pompeu Fabra. Crec que el seu excel·lent estudi mostra la futilitat d'una bona part de la literatura sobre «drets col·lectius», i espero que contribuirà a impulsar el debat vers una direcció més fructífera.

“Els estats no poden ser neutrals en qüestions etnoculturals”

NOTES

1. Vegeu, en la secció «Apunts» d'aquest mateix número, la ressenya d'aquesta sessió de treball.
2. Vegeu Will KYMLICKA, «Introduction: An emerging consensus?», *Ethical Theory and Moral Practice*, núm. 1 (1998), p. 143-157. *Idees* publicarà pròximament la versió catalana d'aquest article amb el títol «El culturalisme liberal: un consens emergent?»

Marc Dueñas i Àngel Castiñeira són cap d'edició i director d'*Idees*, respectivament.

Fotografies de Roser Vilallonga.